

УДК 800

Kuźmińska Kamila

**KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ
POPRAZ JEZYK W ASPEKCIE SPOŁECZNYM
I LINGWISTYCZNYM**

Кузьмінська К. Формування національної ідентичності на основі мови в соціальному і лінгвістичному аспектах

Стаття присвячена проблемі впливу мови на формування національної ідентичності. Авторка визначає поняття національної ідентичності. Розглянуто також функції, які виконує мова в процесі формування національної ідентичності. Аналіз проблеми проведено в контексті існування двох видів націй: державницьких націй та культурних націй. Авторка статті здійснила характеристику цих націй. Багатомовність, а також існування національних символів було розглянуто в контексті появи та формування національної ідентичності.

Ключові слова: мова, національна ідентичність, багатомовність, ідентифікація, національні символи.

Kuźmińska K. The influence of language over national identity cultivation – social and linguistic aspects

The paper discusses the influence of language over national identity cultivation. The phenomenon was presented in the context of two types of nations: state nations and cultural nations. The starting point of paper is a definition of national identity. The most important mechanisms that are a meaning and tasks of language, which builds a national identity. The analysis has been carried out on the basis a historic events. Furthermore the author also characterizes the influence of national symbols and multilingualism over national identity cultivation.

Key words: language, national identity, multilingualism, identification, national symbols.

Кузьминская К. Формирование национальной идентичности на основании языка в социальном и лингвистическом аспектах

Статья посвящена проблеме влияния языка на формирование национальной идентичности. Авторка определяет понятие национальной идентичности. Рассмотрены также функции, которые выполняет язык в процессе формирования национальной идентичности. Анализ проблемы произведен в контексте существования двух видов наций: государственная нация и культурная нация. Авторка статьи представляет характеристику этих наций. Многоязычие, а также существование национальных символов были рассмотрены в контексте появления и формирования национальной идентичности.

Ключевые слова: язык, национальная идентичность, многоязычие, идентификация, национальные символы.

Tożsamość narodowa przejawia się wobec innych narodów jako silne poczucie odrębności. Kształtują ją czynniki narodotwórcze, do których zaliczają się symbole narodowe, a więc hymn, godło państwowe, barwy narodowe. Świadomość pochodzenia oraz historia narodu mają także wpływ na rozwój i całokształt tożsamości narodowej tak samo jak świadomość narodowa, więzy krwi pomiędzy poszczególnymi pokoleniami. Jako czynnik kształtujący tożsamość narodową należy także wymienić stosunek do dziedzictwa kulturowego danego narodu. Tożsamość narodowa przejawia się często w sytuacjach wymagających wspólnego działania dla szeroko rozumianego dobra narodu. Poczucie tożsamości narodowej umożliwiła mobilizację sił w sytuacjach kryzysowych związanych na przykład z klęskami żywiołowymi lub w konieczności planowania powstań narodowych. Patriotyzm jest pozytywnym wyrazem tożsamości narodowej, natomiast negatywnie konotowany z tożsamością narodową jest szowinizm [S. Wojtkowiak, s. 30-35].

Pomiędzy tożsamością narodową a językiem, jakim posługuje się naród istnieje silny związek. Ta relacja nie jest zależnością prostą, dającą się zdefiniować i opisać przy pobieżnym oglądzie tematu. We współczesnym świecie można wymienić języki, którymi posługuje się wiele nacji. Jako przykład może służyć język niemiecki, ponieważ władają nim Niemcy, Austriacy, Szwajcarzy. Także język angielski (abstrahując od jego coraz większego znaczenia globalno-komunikacyjnego) używany jest w Anglii, Kanadzie, Australii oraz w Nowej Zelandii. Przyglądając się życiu kultur pierwotnych reprezentowanych przez Indian amerykańskich badacze doszli do następujących

wniosków. Pomimo faktu, iż obserwowane grupy posługiwały się takim samym językiem wykazywały silną odrębność kulturową. W tym przypadku język nie determinował tożsamości kulturowej [R. Benedict, s. 293].

W ostatnich latach zauważa się coraz silniejszą tendencję do ochrony poprawności i czystości języka rozumianego jako ojczysty. Wymieniając Francję czy Polskę jako przykład dla tego trendu warto zastanowić się, jakie ma to znaczenie dla relacji język – tożsamość narodowa. Działania mające na celu ochronę języka, którym nadaje się instytucjonalną formę sygnalizują, jak silny jest związek pomiędzy poczuciem tożsamości narodowej, a językiem używanym przez dany naród. W sytuacji, kiedy zmiany zachodzą w danym języku zbyt szybko, a ich powodem jest wpływ innego języka, to w skrajnych przypadkach można dopatrywać się zdeformowania własnej kultury narodowej, a pociągałoby to ze sobą zmianę tożsamości narodowej.

Procesy kształtowania narodów słowiańskich oraz procesy kształtowania się języków narodowych Słowian nie zawsze przebiegały paralelnie. W niektórych przypadkach częściej dochodziło do auto-identyfikacji narodu niż do skodyfikowania języka narodowego. Na przestrzeni wieków zdarzały się także sytuacje, że pomimo zaistnienia narodowej samoświadomości nie odczuwano potrzeby używania na całym terenie państwa tego samego języka. Bilingwizm, a nawet polilingwizm nie kolidowały z identyfikowaniem się z danym państwem oraz z jego kulturą. W historii Europy zdarzały się też sytuacje odwrotne, a więc separatystyczne dążenia pewnych grup etnicznych, które przejawiały się pragnieniem silnej odrębności językowej. Wówczas lokalny dialekt ludowy był podnoszony do rangi języka narodowego [M. Bobrownicka, s. 19].

Jedną z ról, jakie przypisuje się językowi jest budowanie, a następnie podtrzymywanie tożsamości narodowej. W ujęciu socjologicznym i socjolingwistycznym język jest analizowany i opisywany przez badaczy uwzględniających w pierwszej kolejności grupę ludzi. Ta grupa żyje na wspólnym terytorium. Pomędzy członkami grupy następuje komunikacja możliwa dzięki różnym formom językowym, a te tworzą repertuar językowy grupy postrzeganej jako wspólnota komunikacyjna. W pojęcie repertuaru językowego wpisują się różne języki etniczne, ale także jeden język wspólny dla całej grupy. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w obrębie wspólnoty językowej występuje zróżnicowanie wariantów języka determinowanych po-

przez przynależność do warstwy społecznej lub wykonywanie określonego zawodu. Różnice polegające na używaniu języka wymykają się ściśle określonym regułom w momencie, kiedy członkowie społeczności używają form języka charakterystycznych dla innych grup etnicznych bądź społecznych. Takie zachowanie warunkowane jest niekiedy względami politycznymi, w celu polepszenia komunikacji lub osiągnięcia efektu komiczności wypowiedzi [Z. Bokszański, s. 58-59]. Ponadto należy uwzględnić istnienie form językowych, bardzo zindywidualizowanych i charakterystycznych dla poszczególnych członków społeczności. Formy językowe danego indywiduum są zbiorem cech umożliwiającymi rozpoznanie osoby po sposobie jej wypowiedzi. W podobny sposób przeanalizowanie stylu dzieła literackiego daje szansę na wykluczenie lub potwierdzenie faktu, że dana osoba jest autorem dzieła. Skupiając się na języku mówionym nie sposób nie wspomnieć o idiolektach. To pojęcie zostało wprowadzone przez Weinreicha i oznacza całokształt, całkowity zbiór przyzwyczajzeń, nawyków odnośnie do posługiwania się mową nabytych przez jednostkę w określonym czasie. Jako że ludziom są przypisywane różne role społeczne, zróżnicowany bywa także idiolekt przypisywany jednostce [Z. Bokszański, s. 72-74]. Z pojęciem tożsamości silnie kojarzy się słowo identyfikacja. Człowiek utożsamiający się z konkretnym narodem jednocześnie identyfikuje się z wartościami wyznawanymi przez tę społeczność. Antonina Kłoskowska wymienia składniki identyfikacji jako: «miejsce, rolę i funkcję narodowej identyfikacji i przyswojenia narodowej kultury w całej, totalnej tożsamości człowieka» [Kłoskowska 1996, 104].

Język ogólnonarodowy nazywany inaczej językiem standardowym powstaje wskutek dominowania silnego ośrodka władzy politycznej. Innym czynnikiem sprzyjającym wytworzeniu się języka standardowego jest utworzenie się centrów kultury wyższej mających wpływ na obszar zamieszkały przez wspólnotę. Poczucie przynależności do wspólnoty jest wzmacniane poprzez użycie języka standardowego. Język standardowy kształtuje się w szybszym tempie, o ile warstwa społeczna posługująca się nim odgrywa duże znaczenie w społeczeństwie. Przykładem dla takiego stanu rzeczy jest szlachta polska [M. Kuniński, s. 13].

Zgodnie z teorią Weinreicha można wskazać cztery funkcje przypisywane językowi standardowemu. Funkcja jednocząca polega na tym, że łączone są ze sobą różne dialekty. Ta funkcja oznacza iden-

tyfikowanie się indywiduum z resztą większej grupy rozumianej jako naród. Drugą funkcją języka standardowego jest funkcja separująca oznaczająca silne odgraniczenie języka standardowego od innych języków. Przysłuchując się rozmówcom na lotnisku bez problemu można określić, czy posługują się oni językiem dla nas rodzimym czy innym. Funkcja separująca określa tożsamość narodową i sprawia, że pomiędzy osobami posługującymi się tym samym językiem standardowym wytwarzają się więzi emocjonalne. Kolejną funkcją przypisywaną językowi standardowemu jest funkcja prestiżowa świadcząca o wyższym zorganizowaniu społecznym. Ostatnią funkcją języka standardowego wymienianą przez Weinreicha są ramy odniesienia. Stanowią one punkt odniesienia w stosunku do poprawności języka i umożliwiają ocenę odmiany języka innych. Wymienione funkcje wskazują na rolę języka przy tworzeniu nie tylko wspólnoty komunikatywnej, ale także tożsamości narodowej [Z. Bokszański, s. 68].

Narody można podzielić na dwa typy. W zależności od tego, czy język odgrywał istotną rolę podczas ich tworzenia (narody kulturowe) lub w wypadku, kiedy język jako czynnik narodotwórczy nie był aż tak ważny (narody państwowe). Poniżej charakterystyka obu typów narodów.

a) naród państwowy inaczej nazywany politycznym:

- kształtuje się w państwie, które już istnieje
- postrzega się go jako wspólnotę polityczną obywateli
- pojęcie obywatelstwa jest istotne dla świadomości członków

wspólnoty

różnice etniczne są ignorowane

- przynależność do narodu może być aktem wyboru
- język nie determinuje przynależności do narodu
- przykładem jest Szwajcaria i USA

b) naród kulturowy:

- jego celem jest ukształtowanie państwowości
- fundamentami jego istnienia są kultura i język
- pochodzenie jego członków jest istotne
- język determinuje naród
- przynależność członków do narodu jest przypisana
- przykładowym państwem są Włochy

Analizując zależności pomiędzy tożsamością narodową, a językiem polskim proponuję cofnąć się do obrazu narodu polskiego przed okresem rozbiorów. W zasadzie można by zaliczyć Polskę do naro-

dów kulturowych, ponieważ opierała się ona na wspólnie wypracowanym dorobku kulturowym. Naród polski został jednak ukształtowany przed rozbiorami jako wspólnota polityczna i kulturowa, a jej ujednoczenie było możliwe dzięki ogniwu spajającemu, jakim był język polski. W okresie Rzeczypospolitej Obojga Narodów do klasy politycznej zaliczała się szlachta charakteryzująca się różnym pochodzeniem etnicznym. Posługiwanie się ujednoczonym językiem polskim było warunkiem koniecznym do egzystowania i brania czynnego udziału w życiu politycznym. Skutkowało to asymilacją społeczną warunkowaną przez aspiracje polityczne i społeczne. Ponadto język był narzędziem umożliwiającym uczestniczenie w kulturze [M. Kuniński, s. 15].

Bibliografia:

1. R. Benedict, *Wzory kultury*, przeł. J. Prokopiuk, Warszawa: 1999.
2. M. Bobrownicka, *Poliglotyzm społeczeństw słowiańskich*, [w:] *Język, a tożsamość narodowa*, Kraków: 2000.
3. Z. Bokszański, *Socjologia języka*, Warszawa: 1977.
4. A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa: 1996.
5. M. Kuniński, *Język a tożsamość narodowa. Aspekty filozoficzne i socjologiczne*, [w:] *Język, a tożsamość narodowa*, Kraków: 2000.
6. S. Wojtkowiak: *Tendencje globalistyczne a sprawa zachowania polskiej integralności i tożsamości narodowej*, *Res Humana* nr 2-3/2005.